

**FILOZOFIA A DOBA
(2. SLOVENSKÝ FILOZOFICKÝ KONGRES)**

Napriek tomu, že filozofi nie sú "kongresové typy", i napriek tomu, že konferencie nad 30 účastníkov sú skôr spoločenskou než intelektuálnou udalosťou, rozhodlo sa Slovenské filozofické združenie nenarušiť už započatú tradíciu a nadviazať na 1. slovenský filozofický kongres pred piatich rokov. Každá udalosť je však iná, do istej miery jedinečná, a aj v tomto prípade by bolo nemiestnou trúfalosťou pokúšať sa čo len odhadnúť, kam sa dostala filozofia na Slovensku za obdobie rokov 1995-2000. A bolo by zaiste neprimerané očakávať, že jeden kongres poskytne úplne reprezentatívny obraz o súčasnom dianí v našej filozofii (hoci už len preto, že sa ho nezúčastnili, resp. nemohli zúčastniť viacerí aktívni pracovníci). Predsa však 2. slovenský filozofický kongres v dňoch 26.-28. októbra 2000 v hoteli Bratislava v Bratislave - ktorého sa zúčastnila takmer stovka profesionálnych pracovníkov z oblasti filozofie a príbuzných disciplín spolu s ďalšími záujemcami o filozofiu i študentmi (a význam faktu, že prevažná väčšina akademických filozofov pôsobí na vysokých školách podčiarkol minister školstva, ktorý prevzal nad kongresom gesciu) - sa napokon celkom organicky začlenil do nášho filozofického života a tí, čo boli pri tom, sa mohli presvedčiť o význame a hodnote našej vzájomnej komunikácie, odbornej i ľudskej. V čom inom by mal spočívať zmysel takýchto kongresov?

Kým leitmotívom prvého kongresu bolo *Súčasná podoba filozofie a filozofovania na Slovensku*, teraz to bola *Filozofia a doba*. Ako filozofia oslovuje svoju dobu a ako sa doba stavia k filozofii? Aké boli podoby filozofie na Slovensku včera, aké sú dnes a aké by mohli byť zajtra? Ako filozofia u nás vôbec korešponduje či nekorešponduje so svojou dobou? Ako reflektuje znamenia a výzvy doby? Je každá filozofia iba "dcérou" svojej doby, alebo každá "pravá" filozofia v sebe nesie aj isté nadčasové poslanstvo? Pravda, z nedávnej minulosti naša filozofia nemá dobrú skúsenosť s riešením spoločenských a ľudských problémov, s "miešaním" sa do týchto problémov. Tí, čo tak robili, robili to iba jedinou formou - ideologickou, a tak strácali dobrú povest' filozofa. Slovom, pokusy filozofie u nás hovoriť do aktuálnych problémov doby nedopadali dobre. Nečudo preto, že sa ani v ostatných rokoch nevytvorila v tomto smere tradícia a skôr prevládol názor, že filozofia má svoje vlastné, imanentné problémy a otázky - akademické, teoretické, vysoko abstraktné - a len nimi sa má zaoberať. Aký je vzťah týchto otázok k problémom súčasného sveta a človeka v ňom, to údajne nie je starosť filozofov, aj keby tu nejaký vzťah bol. Prenechajme preto tieto otázky iným a venujme sa len našim vlastným otázkam. Filozofia nie je kompetentná nič v tomto smere povedať a urobiť.

Ak sme však takíto filozofi, máme sklon žiť mimo svojej doby, mimo kontaktu s ňou. Potom je tu otázka, či je to vôbec možné, či to nie je len naša ilúzia, či teda môžeme svojím filozofovaním ignorovať rámec svojej doby alebo nejako z neho vystúpiť? Pravda, aj keď sa možnosti, ktoré ponúkala téma vzťahu filozofie a doby, na

kongrese ani zďaleka nevyužili (akoby sme sa tejto témy stále ešte báli!), bezpochyby zarezovala aspoň v niektorých diskusiách aj pri osobných stretnutiach v kuloároch.

Atmosféru otvoreného, ale kultivovaného a vyváženého inter-generačného dialógu či "polylógu" naznačila už na úvod kongresu panelová diskusia v pléne, v ktorej jej hlavní protagonisti - vlastne predstavitelia staršej, strednej i najmladšej generácie slovenských filozofov - načrtávali veľmi pestrý a mnohostranný obraz o ceste, ktorou prešla filozofia u nás najmä od osvietenstva cez 20. storočie až po dnešok; renomovaní historici filozofie (E. Várossová, T. Münz, M. Zigo a R. Dupkala) poukazovali na potrebu nestrácať v dnešnej "dobe hľadania" zo zreteľa hodnoty modernej filozofie (racionalita, univerzalita, idea pokroku), vedieť doceniť osobnosti našej filozofickej i kultúrnej minulosti a mať na pamäti, že každá filozofia je časová, t.j. rešpektovať jej dejiny a dejinnosť. Tento obraz o ceste našej filozofie 20. storočím dokreslil fundovaným exkurzom do jej analytickej línie P. Cmorej. Ďalší naši poprední filozofi, ale aj vysokoškolskí pedagógovia (F. Mihina, E. Farkašová, M. Marcelli) sa na základe reflexie (i sebareflexie) svojho aktuálneho pôsobenia, najmä na univerzitách, vyjadrovali k pozitívnym tradíciám vo vyučovaní filozofie, siahajúcim až do obdobia polovice 60-tych rokov, ale nastoľovali aj niektoré problémy dnešnej praxe (napr. nezáujem inštitúcií o absolventov odboru filozofia, čo sa dá prirovnať prinajmenšom k vážnemu kultúrnemu defektu, ak nie ku kultúrnej katastrofe). Všetci "panelisti" však vyjadrovali presvedčenie, že filozofia na Slovensku má aj napriek istej "nepriazni doby" svoju budúcnosť, ktorá spočíva práve v kvalite osobností, odchovaných filozofiou a oddaných jej kultúrnemu poslaniu. Kto však dnes u nás potrebuje filozofiu a filozofov a čo sú komu títo schopní poskytnúť - to bola téma (seba)kritických poznámok E. Gála. Niekdedy sa však naozaj zdá, že filozofická obec je sama do seba uzavretá entita, pripomínajúca napr. obec šachistov, od ktorých naozaj nikto neočakáva nič iné, iba to, aby hrali šach a aby ho hrali čo najlepšie, a nikto im ani nevyčíta, že ho hrajú sami pre seba (alebo ešte pre svojich fanúšikov či ďalších amatérov). Hoci dnes už filozofia (a nielen u nás) nemá ambície byť "pupkom" kultúry, všetci zrejme cítime, že ak by táto analógia medzi filozofiou a šachom - a najmä kultúrnym poslaním jedného a druhého - platila bezo zvyšku, svedčilo by to (bez náznaku invektív voči šachu a šachistom) o čomsi dost' znepokojujúcom v našej kultúre. Nepochybne, ak ako filozofi nechceme byť v role šachistov (ktorým rozumie iba ten, kto rozumie šachu) i štatistov sociokultúrneho diania, ak chceme byť jeho aktérmi i kritikmi, musíme sa pozrieť na to, o čom a ako filozofujeme. Veľmi otvorene a razantne na isté zaužívané návyky v našej praxi filozofovania (napr. dôraz na monografie namiesto živých časopiseckých výstupov a sporov) z hľadiska potrieb najmladšej filozofickej generácie v panelovej diskusii upozornil J. Hvorecký.

Pravda, popri reflexiách na tému "minulosť, prítomnosť a budúcnosť" filozofie u nás sa na kongrese venovala pozornosť aj ostatným, viac či menej "bežným" otázkam filozofickej agendy. Pracovalo a diskutovalo sa v piatich paralelných sekciách: 1. dejiny filozofie, 2. metafyzika a epistemológia, 3. filozofia kultúry, 4. etika a sociálna filozofia, 5. filozofia súčasnosti a budúcnosti. Naši historici filozofie podrobnejšie mapovali niektoré známe i menej známe obdobia a osobnosti v dejinách slovenskej filozofie: napr. idea mesianizmu (R. Dupkala), obdobie 2. svetovej vojny (E. Lalíková), filozofia

kultúry J. Hanusa (V. Jablonický), téma Ruska v diele M. Šimečku (R. Kopsová); zo svetových filozofov sa podrobnejšie diskutovalo o Kantovi (L. Belás, B. Szotek), Heideggerovi (V. Leško), Schelerovi (I. Hodovský), Cassirerovi (R. Maco), Mirandollovi (B. Seilerová), Saadiovi (M. Mičaninová) aj ruskom personalizme (H. Hrehová). V tej istej sekcii zazneli aj zaujímavé pohľady na problémy človeka a krízy v historickofilozofickom kontexte (D. Špiner, R. Sťahel), ako aj na poľské metafizické spory (M. Rembierz). V podsekcii "Bytie" zazneli príspevky k vzťahu ontológie a kozmológie (V. Skalský), k problému súcna u Dunsca Scota (M. Chabada) a k pojmu virtuálnej reality (A. Rącz). V podsekcii epistemológie si účastníci kládli základnú otázku, čo znamená poznanie dnes (J. Šmajš), uvažovali o empirickom poznaní (J. Švihran), o obsahu a rozsahu pojmu (V. Manda) a venovali celý jeden tematický blok Wittgensteinovi a jeho filozofii vedy (F. Mihina, S. Gáliková, D. Gálik, J. Holomek); nechýbali ani príspevky o feministickej a pragmatistickej epistemológii (E. Farkašová, M. Szapuová) a o pojme poznania v buddhistickej filozofii (M. Hubina). Ďalší samostatný blok bol venovaný filozofii mysle, vedomia a kognitívnym vedám (J. Rybár, K. Wiczorek, D. Rybárová, J. Hvorecký). V rámci sekcie k filozofii kultúry sa tematickovali možnosti tzv. aplikovanej filozofie vo vzťahu k umeniu, architektúre atď. (M. Marcelli), otázka hodnoty filozofie (E. Višňovský) i umenia vo vzťahu k ľudskej skúsenosti (J. Sošková), problém nihilizmu (E. Markovič), ale aj problematika činu v športe (J. Oborný) a estetika priemyslového dizajnu (P. Velický). Samostatný blok príspevkov sa koncentroval okolo filozofickej antropológie a otázok duchovnosti, autenticity a hodnoty ľudskej bytosti a života (J. Letz, J. Piaček, B. Motýl, R. A. Slavkovský, S. Gálik, S. Tolnaiová, A. Javorská). Značný počet príspevkov bol venovaný otázkam mravnosti, morálnej orientácie človeka a morálnych noriem (T. Münz, Z. Androvičová, A. Ondrejková, L. Bohunická), ďalej konaniu z hľadiska morálky vôbec (B. Hutchins, V. Gluchman, P. Fobel, D. Fobelová, L. Hajduk) a v rámci podnikateľskej etiky zvlášť (A. Remišová). V oblasti sociálnej a politickej filozofie sa diskutoval problém sociálneho poriadku z hľadiska kontroverzie univerzality a partikularity (J. Pauer, V. Seiler, J. Dermek) a kľúčové pojmy ako sú demokracia a diktatúra (J. Sivák, D. Turan), moc a štát (I. Buraj, P. Korený). Napokon sa v samostatnej sekcii venovala pozornosť súčasným transformačným procesom civilizácie, jej budúcnosti z hľadiska filozofie dejín, ale aj futuroológie a socio-synergetiky (L. Hohoš, D. Turan, M. Márton, A. Kiepas, M. Kováčik, G. Banse, J. Šuch); viaceré príspevky analyzovali súčasné trendy globalizácie a ekologickej krízy (D. Špirko, E. Smolková, J. Čipkár).

Tento tematický záber jednotlivých sekcií je istou vzorkou, ktorá v skratke ukazuje, na čom naši filozofi pracujú. Diskusia v sekciách - na ktorú, ako to už býva, napokon ani nebolo dostatok času - bola zaujímavá a podnetná. K tomu významne prispela aj účasť zahraničných členov Slovenského filozofického združenia s ich vlastnými referátmi v sekciách z Českej republiky, Poľska, Nemecka a USA. Vysokú odbornú úroveň malo záverečné plenárne zasadnutie vďaka prednáške zahraničného host'a P. Koubu z ČR, ktorý hovoril o Nietzscheho koncepcii morálky (čím si účastníci kongresu zároveň pripomenuli 100. výročie úmrtia F. Nietzscheho, a to vlastne po druhýkrát, pretože už predtým tak urobili vďaka malému recitálu z jeho klavírnych skladieb v podaní E. Letňanovej). Osobitným hosťom kongresu bol česko-slovenský, ak nie stredoeurópsky

"guru" E. Bondy, ktorý sa vo svojej špeciálnej prednáške pohyboval medzi "ontológiou a globalizáciou". Výborným doplnkom k programu kongresu boli aj sprievodné predajné výstavy filozofickej a spoločenskovednej literatúry vydavateľstiev Kalligram, IRIS a Malé centrum.

Súčasťou rokovania kongresu bolo aj riadne valné zhromaždenie Slovenského filozofického združenia, na ktorom si účastníci pripomenuli 10 rokov od založenia SFZ, zhodnotili predošlé obdobie práce za r. 1998-2000 a zvolili nový výbor v zložení: Z. Androvičová, J. Balážová (výkonná tajomníčka), P. Cmorej, R. Dupkala, E. Farkašová, A. Furjelová, E. Gál, L. Hohoš, V. Jablonický, P. Krákorník, A. Remišová (predsedníčka), D. Špirko (podpredseda), S. Tolnaiová. V diskusii sa nastolili niektoré závažné otázky týkajúce sa koncepcie, zmien v stanovách a pôsobenia SFZ v ďalšom funkčnom období (socioekonomický kontext činnosti SFZ, personálne a materiálne predpoklady efektívnej činnosti, profesionalizácia verzus dobrovoľnosť, odbornosť verzus záujmovosť a pod.). V závere kongresu novozvolená predsedníčka SFZ vyslovila poďakovanie odstupujúcemu výboru za jeho prácu v predošlých dvoch funkčných obdobiach.

Kongres sa stal fórom, na ktorom mohli odznieť a aj odzneli v rámci plurality názory a stanoviská rôznej filozofickej proveniencie, čo zrejme možno považovať za istý znak vyzretosti alebo aspoň "zrenia" našej filozofickej obce. Naša filozofická obec však zápasí s podobnými problémami ako ostatné obce intelektuálov: od materiálneho zabezpečenia cez vzájomnú komunikáciu a kooperáciu až po spoločenské uznanie jej potrebnosti a uplatnenie absolventov. Celoslovenské stretnutie filozofov na 2. kongrese bezpochyby ukázalo, že je tu značný intelektuálny potenciál, ktorý sa zatiaľ realizuje prevažne v pedagogickej, výskumnej i prekladateľskej oblasti. Záujem kultúrnej verejnosti, zvlášť mladej generácie, o filozofiu však úplne neabsentuje (dôkazom čoho sú aj relatívne vysoké počty uchádzačov o jej štúdium). Naša filozofia by preto mala výraznejšie vstúpiť do "kultúrnej konverzácie" medzi ľuďmi, čo však môže urobiť iba za predpokladu trvalého zvyšovania úrovne toho typu myslenia, ktoré si nárokuje nazývať sa filozofickým.

Emil Višňovský

Doc. PhDr. Emil Višňovský, CSc.
KVS BK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR